

# **BĒRNCENTRĒTAS KLASES VEIDOŠANA**

Izdots ar Sorosa fonda – Latvija  
atbalstu

Metodikas grāmata “Bērncentrētas klases veidošana” paredzēta sākumskolu sagatavošanas un 1. klašu skolotājiem darbam ar 6, 7 gadus veciem bērniem. Tā ietilpst plašākā izglītības programmā skolām un ģimenēm “Soli pa solim”, kuras ieviešana Latvijā uzsākta 1997. gadā ar Sorosa fonda – Latvija atbalstu. Grāmatā piedāvātie ieteikumi skolotājiem bērncentrētas klases veidošanai balstās uz starptautiskās programmas “Step by Step” filozofiskajām nostādnēm: mācību procesa individualizācija, ģimenes līdzdalība bērnu izglītošanā, izglītība mūža garumā.

Šo Atvērtās Sabiedrības institūta (*Open Society Institute, NY*) programmu pazīst un veiksmīgi izmanto 27 pasaules valstīs, galvenokārt, Austrumu un Centrālajā Eiropā un bijušās Padomju Savienības teritorijā.

Grāmatas pirmais izdevums latviešu valodā (1998.) balstījās uz programmas “Step by Step” starptautisko pieredzi. Tās papildinātais izdevums veidots, pamatojoties uz SFL projekta “Soli pa solim” darbības gados uzkrāto pieredzi un sākumskolas izglītības reglamentējošiem dokumentiem Latvijā.

---

© Open Society Institute, 1995.

© Children`s Resources International, Inc., 1997.

© Sorosa fonds – Latvija, 1998.

© Izglītības iniciatīvu centrs, 2001.

# SATURS

Saturs .....

Ievads .....

## **I.daļa. Iepazīšanās ar *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmu**

I.1. Izglītība 21.gadsimtam .....	
I.2. Programmas <i>Soli pa solim</i> jaunākā pamatskolas posma programmas mērķi .....	
I.3. Attīstības vadlīnijas .....	
I.4. Rakstura veidošanās .....	
I.5. Bērncentrētas klases vadīšana .....	
I.6. Novērtēšana mācību procesā .....	
I.7. Novērošana un dokumentēšana .....	
I.8. Ģimenes līdzdalība .....	

## **II. daļa . *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmas ieviešana**

II.1. Programmas svarīgākās iezīmes .....	
II.2. Lasītprasme un rakstītprasme .....	
II.3. Vizuālā māksla .....	
II.4. Matemātika .....	
II.5. Zinātne .....	
II.6. Sabiedrības mācība .....	

## **III.daļa. Mācīšanās pieredzes vispārināšana**

III.1. Integrēta mācīšanās .....	
III.2. Mācību tēma “Maize” .....	

Literatūra .....

**PIRMĀ DAĻA**

**IEPAZĪŠANĀS AR  
SOLI PA SOLIM  
JAUNĀKĀ PAMATSKOLAS  
POSMA PROGRAMMU**

# I.1. IZGLĪTĪBA 21.GADSIMTAM PĀRSKATS PAR *SOLI PA SOLIM* JAUNĀKĀ PAMATSKOLAS POSMA MODELI

*Soli pa solim* programmas pamatā ir demokrātijas principu realizācija. Gan pirmsskolas, gan jaunākā pamatskolas posma programma rosina bērnus kļūt par aktīviem pilsoņiem un augsti vērtēt demokrātiska dzīvesveida vērtības. Skolotāji virza audzēkņus pieņemt lēmumus un uzņemties par tiem personisku atbildību. Bērnus demokrātiskā klasē aicina formulēt un izteikt uzskatus, uzdot jautājumus, iesaistīties diskusijās. *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programma balstīta uz savstarpēju cieņu un atbildību starp pieaugušajiem un bērniem, savstarpēju godīgumu, rūpēm un uzcītību. Pieaugušie mērķtiecīgi modelē šādas īpašības saskarsmē ar bērniem. Tās ir pamatā bērnu raksturu veidošanā *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmā.

*Soli pa solim* programmas jaunākā pamatskolas posma modelī stingri ievērota filozofija, kā arī principi un vingrinājumi, kas ir pazīstami jau *Soli pa solim* pirmsskolas modelī. Saskaņā ar to turpinās:

- ģimenes līdzdalība,
- attīstībai atbilstoši vingrinājumi, kuru centrā uzmanība pievērsta bērnam,
- bērncentrēta pieeja mācīšanai, ievērojot individualizāciju,
- nodarbības klasē aktivitāšu centros,
- skolotāju nepārtraukta mācīšanās.

*Soli pa solim* programma jaunākajā pamatskolas posmā ir modelis, kas radīts kā pārdomāta reakcija uz būtiskām pārmaiņām sabiedrībā. Vajadzība pēc pārmaiņām izglītībā ir neapstrīdama, ņemot vērā milzīgo informācijas plūsmu ikdienas dzīvē, lomu maiņu tradicionālajās institūcijās un jaunākos mūsdienu zinātnes atklājumus par smadzeņu darbību. Tas ir pretstatā ar tā saucamo industriālo modeli izglītībā. Tradicionālajās rūpnīcās produkciju ražo uz slīdlentes saskaņā ar precīzu grafiku, un galaprodukts ir gatavas, viegli atpazīstamas detaļas, kuras izgatavotas, izmantojot stingri noteiktus materiālus un metodes.

Kopš industrializācijas ēras sākuma visā pasaulē rūpnīca savu modeli piedāvāja arī skolām. Ikdienas klases dzīve ir stingri noteikta: tie ir priekšmeti, informācija, kas ir sadalīta noteiktās devās un ko sniedz skolēniem noteiktā laikā, bet tas neatbilst bērna alkām pēc zināšanām. Saturs tiek pateikts iepriekš, un tāpat iepriekš nosaka arī sagaidāmos rezultātus. Rezultāti tiek izteikti faktos un prasmēs, šos parametrus ir viegli pārbaudīt. Gan rūpnīcās, gan skolās lēmumus par saturu un rezultātiem pieņem kādi atsevišķi cilvēki, kuriem ir dotas tiesības izvērtēt darbu. Bērni un skolotāji ir skaidri noteiktas hierarhijas zemākais slānis, un viņiem šādu tiesību nav. Lēmumus pieņem, iepriekš neapspriežoties ar skolotājiem, un šajā sadarbībā ir maz savstarpējas saskaņotības.

Būtībā skolas darbojas tā, it kā izglītības galvenais aspekts būtu informācijas saturs, tas, ko māca skolēniem. Skolās galvenokārt pievērš uzmanību iegaumēšanai. Līdz ar to rezultāts ir fakti, ko skolēni atceras.

Šāds modelis nespēj sagatavot bērnus veiksmei 21.gadsimtā. Bet to nedrīkst pieļaut. Nākotnes nodarbošanās būs tādas, ko nespēs veikt slīdlenšu roboti. Paredzams, ka 75 % no nākamā gadsimta nodarbošanās veidiem vēl nav izgudroti. To radīšana un ieviešana prasīs augsti attīstītus un radošus prātus.

Programmas *Soli pa solim* autori paredz, ka vissvarīgākais uzdevums ir radīt jaunu izglītības modeli, kas ļautu katram bērnam no pirmās skolas dienas apzināties, ka visas dzīves norises ir savstarpēji atkarīgas. Metodikas izstrādē ir izmantotas psihologu, smadzeņu darbības, sociālo zinātņu, izglītības zinātnes un citu nozaru pētnieku atziņas ar mērķi apvienot labāko Eiropas un Amerikas izglītības filozofijās, lai modelētu izglītības praksi, kurā tiktu cienīts indivīds kā radošs domātājs savstarpēji atkarīgā pasaulē.

Mācīšanās ir atslēga sasniegumiem nākotnē.

## KOPIĢĀS NOSTĀDNES UN MĒRĶI

Projekta *Soli pa solim* pirmā darbības gada beigās bērnus pakāpeniski iepazīstina ar četriem *Soli pa solim* modeļa un mācīšanas metodikas pamatjēdzieniem: saskarsmi, vides izpratni, sabiedrības izpratni un savstarpējām attiecībām. Saskarsme ir pamatjēdziens informācijas un mācīšanās prasmju veidošanā lasītprasmē un rakstītprasmē, ieskaitot lasīšanu, rakstīšanu, klausīšanos, ortogrāfiju, kā arī vizuālo mākslu un matemātiku. *Vides izpratne* rosina zinātņu apguvi, ieskaitot dzīves zinātni, fizisko un zemes zinātni, kā arī rakstura izglītību. *Sabiedrības izpratne* palīdz bērniem un skolotājiem apjēgt vēstures, ģeogrāfijas un civilizāciju sakarības. *Savstarpējās attiecības* jeb dzīves savstarpējo sakarību izpratne palīdz bērniem saistīt jaunos jēdzienus ar jau zināmajiem empātiskā pasaules uzskatā. Šie specifiskie jēdzieni saistīti ar to, kādi ir *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmas **mērķi**:

- veidot cilvēkus, kuri mācās visu mūžu,
- radīt mācību vidi, kurā tiek realizēta savstarpēja cieņa un demokrātijas principi,
- nodrošināt attīstības turpināšanos,
- nodrošināt, lai visi bērni apgūtu akadēmiskās, ētiskās un praktiskās prasmes, kas nepieciešamas, lai veiksmīgi līdzdarbotos demokrātiskā sabiedrībā.

## SAGAI DĀMAIS REZULTĀTS

Skolotāji, kuri strādā *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmā, palīdz bērniem sekmīgi sasniegt mērķus, iepriekš skaidri definējot, kā viņi to cer panākt. Bērni visus mērķus var sasniegt dažādā veidā,- kalnā ved daudzi ceļi. Skolotājs piedāvā tādu vidi, kas veicina bērna pozitīvu rīcību un uzvedību, nevis pieprasa to. Šie uzaicinājumi tiek izteikti laipnā, pieņemamā veidā, kas ļauj bērniem saprast, ka skolotājs tic bērna sekmēm.

Saskaņā ar *Soli pa solim* programmu jaunākajā pamatskolas posmā bērni klasē uzņemas dažādas lomas. Tajās darbojoties, bērni var sasniegt izvirzītos mērķus:

- kā domātāji bērni analizēs savu darbību un veidos sakarības starp jaunajām un iepriekš iegūtajām zināšanām,
- kā problēmu risinātāji bērni atradīs alternatīvus risinājumus problēmām, ar kurām viņi sastapsies, un uztvers problēmas kā iespēju jaunā atklāšanai,

- kā atdarinātāji bērni attīstīs prasmes un līdzekļus, lai nodotu citiem savus novērojumus un idejas,
- kā sazināšanās īstenotāji bērni formulēs un izteiks paši savas idejas un uzskatus dažādos veidos, ar dažādiem līdzekļiem,
- kā organizētāji bērni paši plānos savu mācīšanos un uzņemsies atbildību par saviem lēmumiem,
- kā partneri bērni mācīsies sadarboties un sāks ievērot citu viedokļus,
- kā draugi bērni mācīsies ticēt, rūpēties par citiem un saprast, ka pret viņiem izturas tāpat.

Skolotājs paredz bērnu darbību šajās lomās. Pedagoģiskos mērķus skolotājs bērniem rosina saprast dažādos veidos. *Pirmkārt*, radot vidi, kas klasē nodrošina iespējas bērniem mācoties uzņemties visas šīs specifiskās lomas.

Piemēram, skolotājs atnes klasē dažādas ierīces un līdzekļus mērīšanai. Tie ir novietoti plauktā, kura nosaukums ir "Asini prātu!". Turpat ir uzrakstīti jautājumi un pamudinājumi:

- Cik dažādos veidos tu kopā ar savu klasesbiedru vari izmērīt klasi?
- Uzraksti mērījumu rezultātus uz lapas un parādi klasei!
- Vai tu vari izdomāt, kādas citas mērvienības vēl varētu izmantot?

Katru nedēļu skolotājs piedāvā atšķirīgus priekšmetus un novieto atšķirīgus jautājumus minētajā plauktā, lai iesaistītu skolēnus sarežģītāku problēmu pārdomāšanā un risināšanā. *Otrkārt*, skolotājs skaidri nosaka lomas, uzaicinot bērnus kļūt par partneriem kādā īpašā darbībā vai arī par novērotāju vai reģistrētāju darba procesā. *Treškārt*, skolotājs parāda, ko viņš sagaida, modelējot, kāda būs bērnu vēlamā uzvedība. Piemēram, ja skolotājs cer, ka bērni būs uzmanīgi klasusītāji, viņš pats parāda šīs īpašības, kuras vēlas redzēt bērnos, uzmanīgi skatoties un klausoties, kad runā bērns, veltot šim bērnam uzmanību, pārdomāti un atbilstoši situācijai reaģējot un izsakoties.

## TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS

Attīstības psiholoģijas pamatā būtībā ir nevis viena, bet vairākas teorijas. *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programma balstās uz daudzām idejām, veidojot efektīvu attiecīgā posma izglītības modeli. Tiek pamatotas Ž.Ž.Ruso, J.H. Pestalocija, F.Frēbela un M.Montesori atziņas, analizēti bērna vecumposmiem atbilstoši izglītības pamatprincipi.

Izvērtējot pirmsskolas un jaunākā pamatskolas posma vecuma izglītības idejas un teorijas, noskaidrojas trīs tēmas.

Vispirms- *sociālo reformu ētika*. Izglītojot jaunākus bērnus, ir cerības, ka nākotnē sabiedrībā notiks sociālas pārmaiņas un pilnveidošanās. Tā ir pieaugušo funkcija sabiedrībā- cerēt, ka apstākļi nākamajām paaudzēm uzlabosies. Šo cerību īstenošana nodrošina pozitīvus uzlabojumus bērnu izglītībā. Pirmsskolas un jaunākā pamatskolas posma izglītība visos laikos ir veidojusies kā visaptveroša pieeja, kurā ir iesaistīta ģimene, skola un apkārtējā sabiedrība.

Otrkārt, ir jāciena un jāatzīst *bērības vērtība*. Situācijā, kad pieaugušie atzīst, ka bērība ir svarīga, bērnu dzīves kvalitāte uzlabojas. Pieaugušie ir uzņēmušies atbildību pārveidot apstākļus, kas ietekmē bērnu dzīves kvalitāti. Ir pieņemti likumi, lai aizsargātu bērnus un nodrošinātu viņu veselību un fizisko labsajūtu. Pedagogi uzskata, ka jau pirmsskolas vecumā veidojas pamats tālākajai fiziskajai, sociālajai, emocionālajai un izziņas jomu attīstībai. Mūsdienās ir vispārpieņemts, ka īpaša uzmanība jāveltī jaunākā vecuma bērniem, jo viņi būtiski atšķiras no pieaugušajiem. Līdz ar izpratni par cilvēka attīstību un smadzeņu funkciju kvalitatīvi mainās bērnu mācīšanas programmas un prakse. Šīs pārmaiņas rada cieņu pret bērību un bērnu.

*Skola un ģimene* kā līdzdalībnieki vērtību tālāknodošanā ir trešā tēma vairākās teorijās pirmsskolas un jaunākā pamatskolas posma izglītībā. Pamats visām bērnu audzināšanas praksēm kā mājās, tā skolā ir atziņas par to, kas bērnam noteikti ir *jādara* un kādam viņam ir *jābūt*. Šīs atziņas tiek saistītas ar ierosmēm veicināt bērna pašvērtējumu, saistot to ar katra individuālā bērna kultūras mantojuma atzīšanu. Kultūras daudzveidības apzināšanās un atzīšana vienmēr ir bijis izglītības programmu kvalitātes pamatprincips. *Soli pa solim* programmā būtiska ir cieņa pret dažādām kultūrām un aktīva ģimenes līdzdalība izglītības procesā.

Uzticība šiem principiem ļauj turpināt bērniem un vecākiem domāto *Soli pa solim* pirmsskolas programmu skolā. Šīs programmas pamatā ir vairāku teorētiku atzinumi. Dž.Djuijs (J.Dewey) uzsver, ka personiskā pieredze ir ļoti nozīmīga sastāvdaļa jēdzienu agrīnajā attīstībā. Ž.Piaže (J.Piaget) ir skaidrojis mācīšanos kā nepārtrauktu savstarpēju asimilācijas un piemērošanās procesu mijiedarbību. Mācīšanās balstās uz sajūtām *šeit* un *tagad*. J.M.Hants norāda, ka bērni veido jaunus jēdzienus, apvienojot iepriekšējās zināšanas ar pašreizējo pieredzi. Ļ.Vigotskis ir izpētījis sociālās un kultūras ietekmes uz valodas attīstību. No viņa sociālās mācīšanās teorijas izriet, ka ikdienā jauniegūtā informācija veidojas no dzīves notikumiem, tiem iegūstot atbilstošas kompleksas un augsti sociālas interaktīvas pieredzes vērtību. Dž.Brunners novērojis, ka bērni, pārveidojot savu sociālo vidi, iegūst spēju sazināties ar valodas palīdzību. Izglītības filozofs Kaminskis uzskata, ka uzmanība jāveltī bērnam kā izglītības plānošanas galvenajam centram. *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programma ir balstīta uz ticamiem pētījumiem, stingru teorētisku struktūru un veiksmīgu visas pasaules izglītības darbinieku pieredzi.

## **I.2. PROGRAMMAS *SOLI PA SOLIM* JAUNĀKĀ PAMATSKOLAS POSMA PROGRAMMAS MĒRĶI**

*Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmas mērķi ir atbilstoši bērna intelektuālajām, sociālajām un attīstības vajadzībām. Katras klases līmenim tiek izvirzīti tādi mērķi, kas iekļaujas kopējā mērķu struktūrā. Tas nozīmē, ka sešgadīgo un septiņgadīgo bērnu mācīšanās mērķi ir noteikti šādās jomās: akadēmiskajā, sociāli emocionālajā un estētiskajā. Šādā veidā organizēti mērķi nodrošina to, ka skolotājs, pieņemot lēmumus par izglītības programmu, mācīšanu un novērtēšanu, ņem vērā bērnu kopveselumu.

Skaidri nosakot un stabili uzturot sasniegumu augstu līmeni, *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programma nodrošina kvalitāti visās mācīšanas un mācīšanās



jomās. Mācību stundu specifiskie mērķi ir formulēti turpmākajā daļā atbilstoši katrai satura jomai. Vispārējie mērķi kalpo kā standarts *Soli pa solim* jaunākā pamatskolas posma programmā.

## **VISPĀRĒJIE MĒRĶI BĒRNA RAKSTURA VEIDOŠANAI**

### **Rakstura veidošanās procesā bērni:**

izrāda cieņu pret citiem, klausoties un atbilstoši reaģējot,  
rakstiski vai mutiski pastāsta par kādu reālu cilvēku,  
strādā, sadarbojoties kopā ar citiem,  
izrāda pašpalāvību, būdami organizēti,  
līdzdarbojas taisnīgi un godīgi.

## **VISPĀRĒJIE LASĪTPRASMES UN RAKSTĪTPRASMES MĒRĶI**

### **Lasīšanā bērni:**

izvēlēsies lasīšanas materiālus, kas atspoguļo viņu intereses un spēju līmeni,  
lasīs dažādu žanru daiļliteratūru vai izziņas literatūru,  
saprātīs lasīšanas nozīmi turpmākajā dzīvē,  
spēs paredzēt un izdarīt secinājumus, kas baltās uz satura izpratni,  
lietos jaunus vārdus,  
atsauksies uz literatūru, veidojot zīmējumus, rakstot, dramatizējot, runājot vai dziedot,  
pratīs noteikt sižeta kompozicionālos pamatelementus: sākumu, vidusdaļu, nobeigumu.

### **Rakstīšanā bērni pratīs:**

rakstīt piezīmes žurnālos, rakstīt stāstus, vēstules, dzejoļus, zīmes, sarakstus, uzrakstus un rīkojumus,  
papildināt un pārstrādāt rakstu darbus līdz atbilstošai kvalitātei,  
izteikt pilnībā savas domas rakstveidā,  
pareizi uzrakstīt ikdienā lietojamus vārdus,  
pareizi lietot pieturas zīmes un lielos sākuma burtus.

### **Runājot un klausoties bērni:**

attīstīs vārdiskās prasmes un pašpalāvību runājot,  
lietos atbilstošu vārdu krājumu,  
paļausies uz savu valodu, atrisinot konfliktus un problēmas,  
mācīsies praksē lietot prasmi sarunāties, t.i., izteikties secīgi,  
mācīsies variēt balss toni un skaļumu,  
attīstīs prasmi uzmanīgi klausīties,  
gaidīs atbildi sarunas laikā.

## **VISPĀRĒJIE MĒRĶI MATEMĀTIKĀ**

### **Matemātikā bērni:**